

Dialectica sive Capita philosophica (recensio brevior)

Ἔτερον κεφάλαιον.

Τὸ γένος διαιρεῖται εἰς εἶδη· τὸ γένος ἐπάνω ἐστίν, τὰ δὲ εἶδη ὑποκάτω. Ἄδύνατον τὸ γένος μὴ ἔχειν ὑποκάτω αὐτοῦ εἶδη, ἀδύνατον τὰ εἶδη μὴ ἔχειν ἐπάνω αὐτῶν γένος, ὡσπερ ἀδύνατον πατέρα μὴ ἔχειν υἱὸν καὶ ἀδύνατον υἱὸν μὴ ἔχειν πατέρα· τὸ γένος πατρὸς τάξιν ἐπέχει, τὸ δὲ εἶδος υἱοῦ. Ὅτε τὸ γένος διαιρεθῆ εἰς εἶδη, ἀνάγκη τὰ εἶδη δέξασθαι καὶ τὸ ὄνομα καὶ τέλειον τὸν ὄρον τοῦ γένους αὐτῶν. Τὸ δὲ γένος οὐ πάντως ἐπιδέχεται τὸν ὄρον τῶν εἰδῶν οὐδὲ τὰ εἶδη τὸν ὄρον ἀλλήλων. Κοινὸν ὄνομα πάντων τῶν ὄντων ἐστὶ τὸ ὄν. Ὄν ἐστὶν ἢ πρᾶγμα αὐθύπαρκτον μὴ δεόμενον ἐτέρου πρὸς σύστασιν ἄλλ' ἐν ἑαυτῷ ἔχον τὸ εἶναι, οἷον σῶμα, ἢ πρᾶγμα μὴ δυνάμενον ἐν ἑαυτῷ εἶναι ἄλλ' ἐν ἐτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξιν, οἷον χρῶμα. Τὸ ὄν διαιρεῖται εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός. Οὐσία ἐστὶ πρᾶγμα αὐθύπαρκτον μὴ δεόμενον ἐτέρου πρὸς σύστασιν ἄλλ' ἐν ἑαυτῷ ἔχον τὸ εἶναι, οἷον τὸ σῶμα. Συμβεβηκός ἐστὶ πρᾶγμα τὸ μὴ δυνάμενον ἐν ἑαυτῷ ἔχειν τὸ εἶναι ἄλλ' ἐν ἐτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξιν, οἷον τὸ χρῶμα· οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ σῶμα ἐν τῷ χρώματι ἀλλὰ τὸ χρῶμα ἐν τῷ σώματι οὐδὲ λέγεται τὸ σῶμα τοῦ χρώματος ἀλλὰ τὸ χρῶμα τοῦ σώματος. Ἡ οὐσία οὐ μεταβάλλεται, τὸ δὲ συμβεβηκός μεταβάλλεται· τὸ μὲν γὰρ σῶμα οὐ μεταβάλλεται, τὸ δὲ χρῶμα μεταβάλλεται. Οὔτε οὖν ἡ οὐσία οὔτε τὸ συμβεβηκός δέχεται τέλειον τὸν ὄρον τοῦ ὄντος, ἀλλ' ἡ οὐσία τὸ ἡμισυ καὶ τὸ συμβεβηκός τὸ ἡμισυ. Διὸ οὔτε τὸ ὄν ἐστὶ γένος οὔτε ἡ οὐσία καὶ τὸ συμβεβηκός εἶδη. Γενικώτατον γένος ἐστὶ τὸ πρῶτον γένος, ὅπερ γένος ὄν οὐκ ἔστιν εἶδος διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐπάνω αὐτοῦ ἄλλο γένος.

Εἰδικώτατον εἶδος ἐστὶ τὸ ἔσχατον εἶδος, ὅπερ εἶδος ὄν οὐκ ἔστι γένος διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὑποκάτω αὐτοῦ ἄλλα εἶδη. Τὰ μεταξὺ τοῦ γενικωτάτου γένους καὶ τοῦ εἰδικωτάτου εἶδους λέγονται γένη καὶ εἶδη ὑπάλληλα, διότι ἔχουσιν ἐπάνω αὐτῶν γένος καὶ ὑποκάτω αὐτῶν εἶδη. Τὰ ὑπάλληλα γένη καὶ εἶδη εἰσὶν αἱ συστατικαὶ καὶ οὐσιώδεις καὶ φυσικαὶ διαφοραὶ καὶ ποιότητες. Αὗται γὰρ συνιστῶσιν τὰ εἰδικώτατα εἶδη· ἐκ γὰρ τοῦ γένους καὶ αὐτῶν συνίστανται τὰ εἰδικώτατα εἶδη. Τὰ ὑποκάτω δέχονται ὅλα τὰ ἐπάνω αὐτῶν, τὰ ἐπάνω οὐ πάντως δέχονται τὰ ὑποκάτω αὐτῶν. Οἱ πατέρες τὸ εἰδικώτατον εἶδος ἐκάλεσαν οὐσίαν καὶ φύσιν καὶ μορφήν, τὰ δὲ ἐκ τοῦ εἰδικωτάτου εἶδους διαιρούμενα ἤγουν τὰ ὑποκάτω αὐτοῦ ἄτομον καὶ ὑπόστασιν καὶ πρόσωπον. Τὸ μὲν γένος ἐν ἐστὶ, καθ' ἐν δὲ γένος δύο εἶδη ἀντιδιαιρούμενα, οἷον ἡ οὐσία γένος. Αὕτη διαιρεῖται εἰς δύο εἶδη, εἰς σῶμα καὶ ἀσώματον· ταῦτα λέγονται ἀντιδιαιρούμενα εἶδη. Οἱ ἔξω ματαιόσοφοι πρώτην οὐσίαν μερικὴν λέγουσι τὴν ὑπόστασιν, δευτέραν οὐσίαν κοινὴν τὸ εἰδικώτατον εἶδος ἤγουν τὴν φύσιν, τρίτην οὐσίαν καθολικωτέραν τὸ γενικώτατον γένος. Οἱ οὖν τούτοις ἐπόμενοι ἀναγκάζονται ἐπὶ τῆς ἀγίας τριάδος τέσσαρας οὐσίας λέγειν, τρεῖς μερικὰς καὶ μίαν κοινήν. Ὅτε ἐν τῇ αὐτῇ φύσει θεωρεῖται πρᾶγμα καὶ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ, ταῦτα συμβεβηκότα εἰσὶν, οἷον ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου λευκότης καὶ μελανότης, γλαυκόφθαλμον καὶ μελανόφθαλμον, μακρὸν καὶ κολοβόν, νόσος καὶ ὑγεία, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὅτε δὲ θεωρεῖται πρᾶγμα, καὶ ἀδύνατον τὸ ἐναντίον αὐτοῦ θεωρεῖσθαι, τοῦτο φυσικόν ἐστὶν, οἷον τὸ λογικὸν θεωρεῖται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ δὲ ἄλογον οὐκ ἐνδέχεται θεωρηθῆναι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Τὸ φυσικὸν λέγεται οὐσιώδεις ἰδίωμα, τὸ συμβεβηκός λέγεται ἐπουσιώδεις ἰδίωμα. Τὰ

φυσικά ιδιώματα συστατικά λέγονται, τὰ ὑποστατικά ιδιώματα ἡγουν τὰ συμβεβηκότα χαρακτηριστικά ιδιώματα λέγονται. Κατὰ τὰ φυσικά ιδιώματα φύσις φύσεως διαφέρει καὶ εἶδος εἶδους, κατὰ δὲ τὰ συμβεβηκότα ὑπόστασις τῆς ὁμοειδοῦς καὶ ὁμοουσίου ὑποστάσεως, οἷον ἄνθρωπος ἵππου διαφέρει κατὰ τὸ λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον· φυσικὴ διαφορὰ ἐστὶ. Πέτρος Παύλου διαφέρει, καθ' ὃ ὁ μὲν φαλακρὸς ἐστὶ, ὁ δὲ δασύθριξ· ἰδοὺ τὸ φαλακρὸν καὶ τὸ δασὺ συμβεβηκότα εἰσίν. ν' Τὸ ὄν (οὐκ ἔστι γένος· ἡ οὐσία πρῶτον καὶ γενικώτατον γένος) διαιρεῖται εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός, εἰς σῶμα καὶ ἀσώματον, εἰς ἔμψυχον καὶ ἄψυχον, εἰς αἰσθητικὸν καὶ ἀναίσθητον, (ὅπερ ἐστὶ τὸ ζῶον ζώοφυτον καὶ φυτόν,) εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον, εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον, (ὅπερ ἐστὶν ἄνθρωπος,) εἰς Πέτρον, Παῦλον, Ἰωάννην καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους. Ὁ Πέτρος καὶ Παῦλος καὶ Ἰωάννης καὶ οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα καὶ ἄτομα λέγονται. Καὶ τὰ μεταξὺ τῆς οὐσίας καὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγονται γένη καὶ εἶδη ὑπάλλληλα. Καὶ ταῦτά εἰσιν οὐσιώδεις καὶ φυσικαὶ διαιρέσεις καὶ συστατικαὶ καὶ εἰδοποιοὶ καὶ διαφοραὶ καὶ ποιότητες, διαιρετικαὶ μὲν τῶν ἐπάνω συστατικαὶ δὲ τῶν ὑποκάτω, εἶδη μὲν τῶν ἐπάνω γένη δὲ τῶν ὑποκάτω, εἰδοποιοὶ δὲ ὅτι αὐταὶ συνιστῶσι τὰ εἰδικώτατα εἶδη. Ὁ ἄνθρωπος εἰδικώτατον εἶδος ἐστίν. Οὐσία ἐστὶ πρᾶγμα ἀθύπαρκτον μὴ δεόμενον ἐτέρου πρὸς σύστασιν. Οὐσία ἐστὶ πᾶν, ὅπερ ἀθύποστατόν ἐστίν καὶ μὴ ἐν ἐτέρῳ ἔχει τὴν ὑπαρξιν. Ἐν τῇ οὐσίᾳ ἐστὶ τὸ συμβεβηκός. Οὐσία λέγεται παρὰ τὸ κυρίως εἶναι, συμβεβηκός λέγεται παρὰ τὸ συμβαίνειν καὶ ποτὲ μὲν εἶναι ποτὲ δὲ μὴ εἶναι καὶ παρὰ τὸ ἐνδέχεσθαι ἐν τῷ αὐτῷ πράγματι καὶ εἶναι τὸ αὐτὸ συμβεβηκός καὶ μὴ εἶναι ἀλλὰ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ. Φύσις ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκάστου τῶν ὄντων κινήσεώς τε καὶ ἡρεμίας, οἷον ἡ γῆ κινεῖται μὲν κατὰ τὸ βλαστάνειν, ἡρεμεῖ δὲ κατὰ τὴν ἐκ τόπου εἰς τόπον μετάβασιν· οὐ γὰρ κινεῖται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον. Ἡ οὖν ἀρχὴ καὶ αἰτία τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἡρεμίας αὐτῆς, καθ' ἣν οὐσιωδῶς καὶ φυσικῶς πέφυκεν κινεῖσθαι καὶ ἡρεμεῖν. Φύσις λέγεται παρὰ τὸ πεφυκέναι, ὅπερ δηλοῖ τὴν οὐσίαν· ἡ γὰρ οὐσία ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς κινήσεως αὐτῆς καὶ τῆς ἡρεμίας· ταῦτόν οὖν ἐστὶ φύσις καὶ οὐσία. Λέγεται δὲ φύσις παρὰ τὸ πεφυκέναι. Μορφή ἐστὶν ἡ ὑπὸ τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν μορφωθεῖσα καὶ εἰδοποιηθεῖσα οὐσία, ἣτις σημαίνει τὸ εἰδικώτατον εἶδος, οἷον ἡ οὐσία μορφωθεῖσα ὑπὸ τοῦ σώματος τοῦ ἐμψύχου καὶ αἰσθητικοῦ καὶ ἀποτελέσασα τὸ ζῶον, πάλιν τε προσλαβοῦσα τὸ λογικὸν καὶ τὸ θνητὸν ἀποτελεῖ τὸ τοῦ ἀνθρώπου εἶδος, ὅπερ εἰδικώτατον εἶδος μορφή λέγεται οἷον οὐσία μεμορφωμένη. Ταῦτόν οὖν ἐστὶν οὐσία καὶ φύσις καὶ μορφή. Ὁμοουσία οὖν καὶ ὁμοφυῆ καὶ ὁμοειδῆ καὶ τῆς αὐτῆς μορφῆς τὰ ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἰδικώτατον εἶδος ἄτομά εἰσιν. Ἐτεροουσία δὲ καὶ ἕτεροφυῆ καὶ ἕτεροειδῆ καὶ ἕτερόμορφα τὰ εἰδικώτατα εἶδη λέγονται καὶ τὰ ὑπὸ ἄλλο καὶ ἄλλο εἶδος ἄτομα. Ὁμογενῆ εἰσιν τὰ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος, ἕτερογενῆ δὲ τὰ ὑπ' ἄλλο καὶ ἄλλο γένος. Ἀδύνατόν ἐστὶν ἐκ δύο φύσεων μίαν φύσιν σύνθετον γενέσθαι. Τὸ τῆς ὑποστάσεως ὄνομα σημαίνει ποτὲ μὲν τὴν ἀπλῶς ὑπαρξιν ἡγουν τὴν οὐσίαν, ποτὲ δὲ τὴν καθ' αὐτὸ καὶ ἰδιοσύστατον ὑπαρξιν ἡγουν τὸ ἄτομον οἷον Πέτρον, Παῦλον. Οἱ δὲ ἅγιοι πατέρες ὑπόστασιν καὶ ἄτομον καὶ πρόσωπον τὸ αὐτὸ ἐκάλεσαν.

Ἐπίστασις ἐστὶν τὸ ἐξ οὐσίας καὶ συμβεβηκῶν καθ' ἑαυτὸ ἰδιοσυστάτως ὑφιστάμενον καὶ ἀριθμῶ διαφέρον· οὐ γὰρ ἐστὶν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος εἷς ἀλλὰ δύο. Εἴρηται δὲ ὑπόστασις παρὰ τὸ ὑφιστάναί. Ἐν λέγεται ἐπὶ τῆς μιᾶς φύσεως εἷς δὲ ἐπὶ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως, οἷον Πέτρος καὶ Παῦλος εἷς οὐ λέγονται, ἐπειδὴ ἄλλη καὶ ἄλλη ὑπόστασις εἰσιν, ἐν δὲ λέγονται, ἐπειδὴ μιᾶς φύσεώς εἰσιν. Ἄλλο λέγεται ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τῆς φύσεως, ἄλλος δὲ ἐπὶ τῆς ὑποστάσεως, οἷον οὐ δυνάμεθα εἰπεῖν «ἄλλο

ἐστὶν ὁ Πέτρος καὶ ἄλλο ἐστὶν ὁ Παῦλος», ἐπειδὴ ἓν εἰσιν κατὰ φύσιν· λέγομεν δὲ «ἄλλος ἐστὶν ὁ Πέτρος καὶ ἄλλος ὁ Παῦλος», ἐπειδὴ οὐκ εἰσιν εἷς ἄνθρωπος ἀλλὰ δύο. Τὸ ἐνυπόστατον ποτὲ μὲν τὸ ὄν σημαίνει, ποτὲ δὲ τὸ ἄτομον. Κυρίως δὲ ἐνυπόστατόν ἐστὶν ἢ τὸ εἰδικώτατον εἶδος διὰ τὸ μὴ καθ' ἑαυτὸ θεωρεῖσθαι ἀλλ' ἐν ταῖς ὑποστάσεσιν, ἢ τὸ σὺν ἄλλῳ διαφόρῳ κατὰ τὴν οὐσίαν εἰς ὅλου τινὸς γένεσιν συντιθέμενον, οἷον ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς ἐστὶ καὶ σώματος. Οὔτε ἡ ψυχὴ λέγεται ὑπόστασις οὔτε τὸ σῶμα ἀλλ' ἐνυπόστατα, ὅτι οὐδέποτε ὑπέστη τὸ ἐν πρὸ τοῦ ἑτέρου οὐδὲ ἐκτὸς τοῦ ἑτέρου, τὸ δὲ ἐξ ἀμφοτέρων ἀποτελούμενον ὑπόστασις ἀμφοτέρων ἐστίν. Ὅθεν καὶ ἡ τοῦ κυρίου σὰρξ οὐχ ὑπόστασις λέγεται ἀλλ' ἐνυπόστατον, ἐπειδὴ οὐδέποτε καθ' ἑαυτὴν ὑπέστη ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ λόγου ὑποστάσει, καὶ αὐτὴν ἔσχεν καὶ ἔχει ὑπόστασιν. Καὶ τὸ ἀνυπόστατον ποτὲ μὲν τὸ ἀνύπαρκτον δηλοῖ, ποτὲ δὲ τὸ συμβεβηκός.